

ВІЧНИЙ РИМ

МЕРЦІЙ В. ПрАТ «Центр обробки даних Надра»

Монумент Емануеле Вітторіо II

В дитинстві моїми улюбленими книжками були «Легенди і міфи древньої Греції» та «Древній Рим». Багато років тому я мав нагоду потрапити до Афін на конференцію Балканської геофізичної асоціації, навіть був призначений головою однієї з секцій конференції. Але, на жаль, у той час усі ми були мільонерами, тому грошей і на дорогу і на готель банально не вистачило. Аж ось нарешті мені пощастило побувати в Римі на конференції Європейської асоціації геовчених та інженерів (EAGE). За декілька років до цього я брав участь в конференції EAGE у Флоренції, а по дорозі відвідав також Венецію, тому трохи знав специфіку Італії та житерадісність її жителів. На заключну вечірку

флорентійської конференції, що проходила в знаменитому Палаццо Пітті, окрім геофізиків прийшла мабуть половина Флоренції. Це дійство було дуже схоже на відому п'єсу Д. Скарначчі та Р. Тарабузі «Професія – сеньйор з вищого світу».

Слава Риму – Вічного міста, або навіть Міста Бога – протягом віків не давала спокою можновладцям багатьох країн, тому з історії ми знаємо про існування Священної Римської імперії, заснованої 962 року германським королем Оттоном I, «другого Риму» – Константинополя і навіть «третього Риму», тобто Москви.

Італійці називають свою столицю Рома. Колись Римська імперія, завоювавши увесь

південь Європи, підкорила Дакію і принесла їй свою культуру. Багато віків потому вдячні нащадки даків назвали свою країну Румунія (*Romania*), тобто Римська країна, буцімто назва Рим – це перехідний червоний прапор. Давайте уявимо собі, що за історичною долею «Велика Румунія» підкорила Італію. Тоді ми знали б з румунських підручників, що Рим – мати міст румунських, але коли на Рим напали варвари, то всі справжні римляни знялися з насиджених місць та переселилися до Бухареста, до заснування якого, однак, на той час було іще багато віків. Італійська мова – це говірка типу зіпсованої румунської, та й сама назва Італії, однієї з провінцій колишньої Римської імперії, означає «Країна пасовищ».

Думаю, за такого історичного розкладу ми не побачили б ні Колізею, ні безсмертних творів Середньовіччя, та й деякі видатні архітектурні пам'ятки Риму, скажімо, знаменита колона Траяна, знаходились би у Бухаресті. На щастя для Італії, цього не сталося...

Історики, а надто політики, любляють заїжджений штамп: історія не знає умовного способу. Але вони забувають про те, що «якщо» цілком може статися у майбутньому.

Рим недарма звать Вічним містом, кожен будинок, палац, церква, статуя, обеліск, площа, руїни ба, навіть уламок мармуру чи вибитий на стіні напис мають винятково довгу і захопливу історію, а надто, коли до справи береться професійний гід – чичероне, – який в найдрібніших деталях може викласти історію створення якогось фонтана, віртуозно пересипаючи факти історичними плітками. Спочатку чичероне «косить» під звичайного перехожого, прислухаючись до розмов туристів, раптом немов би ненароком вставляє пару слів, а потім позбутися його вже просто неможливо.

Знайомство з Римом та його історією видається мені схожим на процес буріння геологічних верств: за пару днів щастить відібрати лише декілька невеличких зразків керна по одній свердловині, та й то на дуже невелику глибину. Можна встигнути пробурити і декілька неглибоких свердловин, але зовсім без відбору керна.

Ось що мені вдалося «набури» в італійській столиці за півтора чи два вільних від конференції дні...

Майже на кожному кроці в Римі, навіть на муніципальних урнах для сміття та залізних люках, зустрічається абревіатура S.P.Q.R. Ці літери колись писали на штандартах римських легіонів і триумфальних арках. Основне їх тлумачення – «Сенат і громадяни Риму» (*Senatus populusque Romanus*). Це частина герба Риму, на якому зображено легендарну вовчицю з Ромулом і Ремом у вінку, одна половина якого – з лаврового, а друга – з дубового листа.

Центр усіх комунікацій Риму та місце перетину двох основних ліній метро – вокзал Терміні (*Stazione Centrale Roma – Termini*), будівництво якого у 1863 році ініціював папа Пій IX, автор догматів про непорочне зачаття Діви Марії та про непогрішимість папи. Пій IX опікувався вокзалом тому, що до 1870 року понтифіки мали не лише духовну, але й світську владу.

Назва вокзалу походить від терм Діоклетиана, на місці яких його звали. Сучасний вигляд величезна, облицьована травертином будівля отримала лише у 1950 році не без участі Беніто Муссоліні. Поблизу вокзалу

завжди багато туристів, безхатченків та кишенькових злодіїв. Я жив у готелі поруч, на вулиці Марсала, і завдяки цілодобовому продуктовому супермаркету, розташованому під вокзалом, мені завжди була забезпечена непогана вечеря після напруженого дня.

Рим стоїть на семи пагорбах, і тут кияни починають крутити головою на всі боки, намагаючись побачити ці пагорби, які на відміну від київських таки не дуже високі – менше 50 метрів. Імхо (як зараз прийнято писати в інтернеті, тобто *In my humble opinion*), непогано виглядає лише восьмий, порослий розлогими пініями, Ватиканський пагорб, що не входив до складу древнього Риму. Найвідоміший з семи римських пагорбів, Капітолій, був заселений ще з доісторичних часів. Власне, центр древнього Риму знаходився на пагорбах Палатін та Капітолій.

Південні пагорби Палатін та Авентін розділяє широка улоговина. Тут знаходився Цирк Массімо (*Circus Maximus*, тобто великий цирк), фактично – іподром, де відбувалися гонки колісниць. Цирк мав довжину майже 600 м, ширину 90 м та вмщував понад 200 000 глядачів. Від глядацьких трибун, побудованих Юлієм Цезарем, залишилися руїни лише у південно-східному куті арени.

Інші чотири північні пагорби менш відомі; вони зуться Целій, Есквілін, Вімінал та Квірінал. За легендою, всі сім пагорбів були обнесені стіною і увійшли до складу міста за царя Сервія Туллія (VI ст. до н.е.). Втім, археологи стверджують, що стіна, завдяки якій Рим стали називати містом на семи пагорбах, була побудована лише через 200 років після Сервія Туллія. А на пагорбі Квірінал багато віків знаходилась папська резиденція з парком, але, після того як війська об'єднаної Італії вигнали з квірінальського палацу Пія IX і посадили туди короля Вітторіо Емануеле II, будівля стала резиденцією глави держави. Зараз тут мешкає президент Італії.

Про знаменитий амфітеатр Колізей, символ Риму, і найвідоміші у світі руїни розповідати не потрібно. Досить згадати, що італійською він зветься Колоссео (*Il Colosseo*), і зміст цього слова одразу стає зрозумілим! Колоссео, відкритий у 80 р. н.е., був розрахований на 70 000 глядачів і з'явився завдяки імператору Веспасіану, який таким чином намагався знищити сліди правління свого попередника, Нерона. Однак історики стверджують, що назва Колоссео все ж таки походить від колосальної 35-метрової статуї... Нерона, яка знаходилась тут, оскільки арена в ті часи офіційно називалася Амфітеатр

Флавіїв, та й зараз на стіні Колізею можна побачити цю назву. Бої гладіаторів як несумісні з християнством були заборонені Гонорієм лише 405 року.

До теперішнього стану Колоссео довели не стільки варвари, скільки самі римляни, які протягом віків розтягували його мармурові плити і травертинові блоки для будівництва навколишніх палаців та будинків. Розорення Колоссео припинилося лише при папстві Бенедикта XIV (1740–1758). Але на Колоссео чатують і сучасні небезпеки: майже впритул до нього розташована однойменна станція метро. Ця обставина в останні роки викликає протести істориків та археологів. Однак, попри землетруси та різні нещастя, яких було чимало протягом довгої історії Колоссео, 2007 року пам'ятку визнано одним з семи нових чудес світу.

А от руїни древнього Риму поблизу Колоссео чомусь викликають у мене непереборну нудьгу. Це залишки Форуму, Капітолію, палаців, уламки колон і стін, які місцями густо поросли червоним маком. Непогано збереглася лише остання в римській історії мармурова арка Костянтина (315 р.) неподалік Колоссео, хоча Костянтин через два роки після зведення арки назавжди перебрався до Візантії. Виділяються на фоні руїн колишньої величі Риму численні статуї імператорів (Август, Юлій), що стоять серед мальовничих пілій, та знаменита колона Траяна (113 р.), вкрита по спіралі, що має 23 витки загальною довжиною 200 м, героїчними сюжетами з блискучого минулого імперії. Серед 2500 персонажів сам Траян зображений лише 65 разів – стільки на той час було імператорів Риму. Урна з останками великого Траяна спочиває в підмурках колони, а його статую на її верхівці за наказом папи Сикста V замінили у 1587 р. зображенням Святого Петра.

Про непересічне минуле нагадує також мапа максимальної експансії Римської імперії на початку нашої ери, що знаходиться на одній зі стін поблизу Колоссео.

Неподалік колони Траяна і Форуму, біля підніжжя Капітолію, знаходиться площа Венеції, яка вважається центром сучасного Риму. Із західного боку площі розташувалася Палац Венеції, побудований 1455 року за наказом кардинала-венеціанця П'єтро Барбо, майбутнього папи Павла II. Між іншим, вважається, що саме цей папа запровадив червоні кардинальські шапки. Вікна на різних поверхах палацу відрізняються за розміром і формою: в старі часи нібито вважалося, що в однакові вікна може влетіти злий дух. Починаючи з

XVI століття тут розташовувалося посольство Венеціанської республіки, а потім Австро-Угорщини. Після Першої світової війни палац перейшов у власність держави і став резиденцією фашистського уряду. З невеликого балкона палацу дуче Муссоліні любляв виголошувати свої запальні промови.

Той же Муссоліні для проведення військових парадів «по живому», якщо можна так сказати, проклав поверх залишків Форуму вулицю Форі Імпериалі (*Via dei Fori Imperiali*) від площі Венеції до Колоссео. Тепер археологи планують відкрити з-під асфальту поховані будівельниками рештки будівель часів Цезаря.

З палацом межує присвячена венеціанцю Сан Марко церква, побудована у IV столітті. Будинок навпроти палацу зведений у тому ж стилі на початку XX століття, тому площа має цілком довершений вигляд. В одному з будинків на площі Венеції (так званий Палаццо Бонапарте) довгий час жила мати Наполеона Летиція Раморіно Бонапарте. А з південного боку площі Венеції височить помпезний біломармуровий монумент з фонтанами і квадригами з обох боків – Пантеон Італії, він же Олтар Батьківщини (*Altare della Patria*), або просто Вітторіано, присвячений першому королю об'єднаної Італії Вітторіо Емануеле II (*Monumento Nazionale a Vittorio Emanuele II*) і побудований в період з 1895-го по 1911 рік. Тут також знаходиться могила Невідомого солдата, добудована до монумента 1935 року. Всередині будови знаходиться Музей Рісорджіменто, присвячений історії боротьби Італії за незалежність у XIX сторіччі. Чомусь римляни не дуже шанують цей монумент, називаючи його «весільним пирогом», «вставною щелепою» чи навіть «друкарською машинкою».

Не менш відомі руїни – велетенські Терми Каракалли (*Terme di Caracalla*) розміром трохи більше 300х300 м, зведені протягом 206–217 рр., вважалися у свій час чи не восьмим чудом світу. Розпочав будівництво Септимій Север, а закінчував уже його син Каракалла. Однак ці лазні все ж трохи менші за Терми Діоклетіана. Під час трансферу з аеропорту Фьюмічіно і в зворотному напрямі водії всю дорогу мовчали, навіть проїжджаючи величну площу Республіки, Колоссео, Цирк Массімо, але біля лазень обидва чомусь промовили: *Terme Caracalla!* Римські терми будувалися на науковій основі. Тут було декілька відділень: аподитерій (роздягальня), судаторій (щось на кшталт сауни), кальдарій (гаряча вода), тепідарій (вода середньої температури, де належало охолонути), фригідарій (ба-

Час безилій перед Колоссео

Залишки колишньої величі Риму, пагорб Капітолій

Тут знаходився Цирк Массімо

Арка Костянтина

Іспанські сходи

Фонтан Треві

сейн з прохолодною водою у великій залі), натацію (басейн під відкритим небом) і навіть сад, а також гімнастичні зали, спортивні майданчики, галереї мистецтв, модні лавки та бібліотека. Звичайно, тепер в цих циклопічних руїнах без пояснювальних табличок неможливо зметикувати, де і що знаходилося. А колись у термах спілкувалися з друзями, призначали ділові зустрічі, та й не дуже ділові теж.

Функціонували Терми Каракалли близько 300 років, але у 537-му варвари перекрили воду в акведуках, щоб заморити обложене місто, і лазням прийшов кінець. Лише у XVI столітті тут почали розкопки, в результаті яких на світ з'явилися безцінні скульптури та інші витвори мистецтва. Беніто Муссоліні, який прагнув відродити велич Риму, 1937 р. наказав облаштувати в термах літній майданчик оперного театру площею понад 1800 квадратних метрів. Найбільш вдалою була грандіозна постановка опери Джузеппе Верді «Аїда», коли на сцені з'являлись коні, верблюди та навіть слони. Але з 1995 р. з метою збереження античної пам'ятки великі вистави тут більше не демонстрували.

Найпопулярніші туристичні об'єкти Риму – площа Іспанії (*Piazza di Spagna*) та Іспанські сходи (*Scalinata di Spagna*), що ведуть на пагорб Пінчо, де стоїть церква Сантиссіма Триніта деї Монті (*Santissima Trinita dei Monti*). Тут часто проходять театралізовані покази моди відомих кутюр'є. Своєю назвою Іспанська площа завдячує посольству цієї країни, яке знаходиться неподалік вже протягом чотирьох століть.

Іспанські сходи – свідчення майже столітньої «війни» між іспанцями та французами за домінування у Римі. Іспанці мали на площі палац Іспанії, а у французів була церква Триніта деї Монті. Французький дипломат Етьєн Гефф'є у своєму заповіті залишив 20 тисяч скудо на будівництво сходів, які з'єднали б ці дві визначних пам'ятки. Почувши про заповіт, відомий кардинал Мазаріні почав вимагати встановити на вершині сходів кінну статую короля Людовика XIV. Дізнавшись про це, папа римський поклав проект під сукно аж до смерті короля у 1717 р. Нарешті протягом 1723–1725 рр. сходи таки побудували, звичайно, без статуї короля.

Зверху сходів, перед церквою Триніта деї Монті, за наказом папи Клементя XII у 1783 році встановили 14-метровий вкритий ієрогліфами обеліск, який раніше прикрашав сади Саллюстіана. Під сходами розташувалася завжди велелюдна площа з фонтаном «Човник»

(*Barcaccia*), побудованим у 1627–1629 рр. Лоренцо Берніні – батьком знаменитого римського архітектора Джованні Лоренцо Берніні. Неподальк церкви Триніта деї Монті знаходиться французька академія, а обабіч сходів – англійські будинки. Гіди обов'язково відзначать, що у будинку справа від Іспанських сходів помер видатний англійський поет Джон Кітс. Безпосередньо перед посольством Іспанії за наказом папи Пія IX для закріплення у свідомості віруючих догми про непорочне зачаття Діви Марії (так званої іммакуляції) була встановлена Марійська колона.

Цілком очевидно, що, побачивши Іспанські сходи, одесити тут же скривлять губи і почнуть щось розповідати про Потьомкінські сходи або навіть співати: «Потемкинская лестница – восьмое чудо света, а может, и девятое...». Усі 138 сходців Іспанських сходів зверху донизу були зайняті туристами, що фотографувались, цілувались, їли морозиво або просто відпочивали. Хоча у церкві, що височіє над Іспанськими сходами, йшов ремонт, і обеліск перед храмом взяла у риштування, мені раптом здалося, що все ж таки Іспанські сходи набагато кращі за відомий з історії «іспанський чобіт», металевий варіант якого використовували отці святої інквізиції.

Площа Барберіні, де сходяться вулиці Сістіна (веде до Іспанських сходів), Трітона та Чотирьох Фонтанів, колись була центром Риму. Про ті часи нагадує лише респектабельна будівля готелю Брістоль-Берніні, тому що знаменитий Берніні-молодший – Джованні, залишив тут парочку своїх творів: фонтани «Тритон» та «Бджоли» (а бджоли тому, що вони були зображені на гербі папи Урбана VIII Барберіні).

За популярністю Іспанським сходам не поступається і відомий фонтан Треві. Цей найбільший у Римі барочний фонтан прибудував до стіни палацу Полі протягом 1732–1762 років архітектор Нікола Сільві за ескізами все того ж Берніні. Скульптурна група фонтана включає Нептуна з тритонами й морськими кониками, алегоричні фігури та численні барельєфи. Зокрема, на правому барельєфі дівчина показує римським солдатам, де знаходиться джерело, з якого у I сторіччі до н.е. був проведений акедук Аква Вірго («Вода Діви») для водопостачання Риму.

Фонтан Треві фігурує у багатьох фільмах: «Римські канікули» (Одрі Хепберн та Грегорі Пек), «Солодке життя» (Аніта Екберг та Марчелло Мастоїні), «Шалено закоханий» (Орнелла Мутті та Адріано Челентано). Дно фонтана вкрите монетами: за старим

повір'ям той, хто хоче повернутись до Риму, повинен, стоячи спиною до фонтана, кинути монету правою рукою через ліве плече. Подіють, що дві монети – до зустрічі закоханих, а три – до весілля. Після реставрації у 1991 р. міська влада заборонила кидати гроші у фонтан, але через деякий час традиція помалу відновилася. За офіційними даними кожного дня бажаючі повернутись до Риму залишають тут близько 1500 євро. Але гроші не завжди надходять до мерії: цікаво спостерігати за моторними дідусями, які за допомогою телескопічної вудки з магнітом на кінці леси вправно виловлюють монети в 1–2 євро, шойно кинуті туди закоханими чи просто туристами, і блискавично зникають у натовпі. Мабуть, пенсія в Італії не така висока, як нам здається...

Другий поверх палацу Полі у 1830-х роках винаймала княгиня Зінаїда Волконська. Вона похована в церкві Сан Вінченцо е Анастасіо (*Chiesa di SS. Vincenzo e Anastasio*), збудованій у 1650 р. навпроти фонтана. На залізному паркані цього храму закохані чіпляють замки на вічне кохання.

Фортецю Святого Ангела (*Castel Sant'Angelo*), що на березі Тибру, імператор Адріан почав будувати у 135 році як власну гробницю. Тривалий час тут ховали імператорів, починаючи з Адріана і кінчаючи Септимієм Севером. Пізніше фортеця стала одним із бастіонів стіни Аврелія і мала військове призначення, а потім стала резиденцією пап, схвищцем цінностей і водночас в'язницею суворого режиму. Втекти з казематів фортеці вдалось лише одній людині – відомому скульптору, ювеліру і авантюристу Бенвенуто Челліні, який лише цим вчинком здобув таку славу, якої ніколи не зміг би завоювати своїми творами.

До входу у фортецю Святого Ангела веде однойменний міст (*Ponte S. Angelo*) завширшки 20 м і довжиною 106 м, споруджений 126 року під час правління імператора Адріана. Сучасну назву міст одержав 590 р. у зв'язку з видінням папі Григорію Великому: він побачив ангела, який вкладав меч у піхви, що символізувало кінець епідемії чуми у Римі. З тих часів на верхівці фортеці красується бронзовий ангел замість велетенської бронзової квадриги, якою правив Адріан у ролі бога Геліоса. Кажуть, що зараз фортецю увінчує вже шостий за чергою ангел, а його попередники страждали іноді від блискавок, а частіше – від нестачі бронзи для гармат.

У 1535-му на мосту встановили статуй святих Петра і Павла, а 1669 року папа Климент IX повелів додати ще 10 статуй, які ви-

конали учні Берніні за його ескізами. У наш час на мосту розкладають свої товари неспокійні африканці.

Перейшовши Тибр мостом Святого Ангела, через декілька кварталів можна потрапити на незвичайну витягнуту площу Навона (*Piazza Navona*), яка своєю формою завдячує стадіону Доміціана, що знаходився тут в античні часи. На площі завжди повно народу: музиканти грають, художники малюють портрети туристів, а на Різдво тут влаштовують ярмарок і карнавал. Поруч розташований храм Сант Аньезе ін Агоне (*Sant'Agnese in Agone*) роботи суперника Берніні, відомого архітектора Франческо Борроміні, присвячений Святій Агнесі, найбільш шанованій великомучениці Риму. Вона, будучи християнкою, відмовила у взаємності сину проконсула, тому її кинули голою на арену стадіону Доміціана. Але у Агнесі раптом виростало волосся до п'ят, тому врешті-решт їй банально відрубали голову.

Великий Берніні і тут залишив свій слід – фонтан «Чотири ріки» (*Fontana dei Quattro Fiumi*), до скульптурної композиції якого входять Дунай, Ганг, Ніл і Ла-Плата, символізуючи, відповідно, Європу, Азію, Африку і Америку, розташовані навколо єгипетського обеліска, привезеного до Риму Каракаллою. Берніні також переробив фонтан «Мавр» (*Fontana del Moro*) Джакомо делла Порти, що в північній частині площі Навона.

Цікава історія фонтана «Чотири ріки». 1644 року папа Інокентій X оголосив конкурс на кращий проект фонтана, але Берніні через інтриги ворогів навіть не допустили до конкурсу. Попри це він підготував проект фонтана, а його покровитель Людовізі, одружений з племінницею папи, поставив макет фонтана в папській їдальні. Вражений величною композицією, папа відмінив конкурс і наказав Берніні терміново побудувати фонтан. Чичероне обов'язково підкреслять: обличчя Нілу закриті, щоб не бачити фасад церкви, побудованої Борроміні. Але це просто анекдот, тому що на момент побудови фонтана церкви ще не існувало, а закриті обличчя означає, що виток Нілу на той час іще не були відомі. До речі, усі фонтани Берніні – «Чотири ріки», «Човник» та «Треві» живляться з джерела Аква Вірго.

Окрема тема – найменша у світі держава Ватикан, що знаходиться в Римі і має площу 44 гектари. Потрапити до Ватикану можна вулицею *Via di Porta Angelica* від станції метро «Оттавіано».

Значну частину території Ватикану займає грандіозна базиліка Святого Петра

Площа Навона,
фонтани «Мавр» та «Чотири ріки»

(*Basilica di San Pietro*) – головний храм католицького світу, який може вмістити пару десятків відомих мені церков і соборів. Кажуть, що центральний неф храму має розміри футбольного поля, але зсередини він здається ще більшим. Загальна довжина базилики сягає 211,6 м.

Перша базиліка на цьому місці була побудована 324 р., у часи правління першого християнського імператора Костянтина. Туди перенесли останки святого Петра, який, за легендою, прийняв у 66 році мученицьку смерть в цирку Нерона, що начебто знаходився на площі перед сучасною базилікою. Храм декілька разів перебудовувався, в його проектуванні брав участь навіть Рафаель Санті. Сучасного вигляду базиліка набула завдяки проекту Мікеланджело Буонаротті (1546 р.), але купол добудували вже після його смерті. Площу перед базилікою у вигляді двох півкіл, які складаються з 284 колон, вишикуваних у чотири ряди, протягом 1656–1667 рр. створив великий Джованні Берніні. На колонаді встановлено 162 восьмиметрових скульптури святих та мучеників. Колонада Берніні розтиражована по всьому світу, як і численні римські квадриги.

На еліпсоїдальній площі Святого Петра стоїть єгипетський обеліск, привезений до Риму у 27 році Калігулою, а обабіч нього – два величні фонтани, які, як стверджують знавці мистецтва, знаходяться точно у фокусах еліпсу площі. Через площу проходить біла лінія, яку паломники і туристи переступають, не переймаючись тим, що це... державний кордон Ватикану.

З 1506 року, коли папа Юлій II врешті-решт втратив довіру до земляків, Ватикан охороняють більше сотні гвардійців, запрошених зі Швейцарії. Згідно вимог, охоронці Ватикану повинні мати швейцарське походження, католицьке віросповідання, атлетичну статуру, небалакучу вдачу і бути неодруженими.

Як твердить легенда, смугасті червоно-синьо-жовті строї швейцарської гвардії зшиті за малюнками Мікеланджело. Гвардійці носять берет, алебарду і шпагу, а в дні урочистих подій вдягають шолом з червоним плюмажем та панцир. Повсякденний одяг гвардійців – берет та темно-синій костюм з білим коміром.

На підході до храму Святого Петра можна побачити вхід до внутрішніх палат Ватикану – Головні сходи (*Scala Regia*), побудовані знову ж таки Джан-Лоренцо Берніні. Тут завжди стоїть на варті два швейцарських гвардійці.

Перед скульптурною композицією Мікеланджело «П'єта» (Оплакування Христа), що знаходиться у першій капелі з правого боку від входу до базилики, можна стояти дуже довго, дивуючись величчю генія Мікеланджело, який у 24 роки створив протягом 1498–1500 рр. з суцільного мармурового блоку скульптуру для гробниці французького кардинала Жана де Білера. У базиліці Святого Петра «П'єта» знаходиться з XVIII сторіччя. 1972 року австралійський геолог-маніяк угорського походження Ласло Тот, вигукнувши: «Я – Ісус Христос, що воскрес із мертвих», атакував скульптуру з геологічним молотком і встиг нанести 15 ударів. На жаль, присутні при інциденті паломники та туристи прихопили з собою шматки мармуру, які відлетіли від скульптури. Пізніше деякі частини скульптурної композиції повернули, але декілька фрагментів, зокрема, ніс Діви Марії довелося відновлювати, взявши мармур із задніх частин скульптури. Тепер «П'єта» знаходиться за куленепробивним склом, тому фото скульптури виходять не дуже якісними.

До речі, «П'єта» – єдиний з великих творів Мікеланджело, підписаний автором. На одязі Мадонни є напис: «Мікеланджело Буонаротті, флорентієць, зробив», хоча автор і вважав цю роботу незаконченою. Стоячи перед «П'єтою», мимоволі згадуєш відомий жарт Мікеланджело. На запитання: «Як вам вдається створювати такі чудові скульптури?» він відповів: «Я просто беру брилу мармуру і видаляю усе зайве».

У підземеллі собору знаходиться гробниця Святого Петра. Його бронзову скульптуру можна бачити у кінці правої частини центрального нефу. Ступня правої ноги Святого Петра, трохи виставлена вперед і майже вщент стерта губами і руками паломників та богомольців. Неподаляк статуї знаходиться величний бронзовий балдахін над підземним саркофагом Святого Петра, який за легендою також спроектував Мікеланджело, але насправді авторство належить все тому ж Берніні.

Через вікна базилики проходять яскраві промені світла, створюючи урочисту атмосферу освячення внутрішнього простору центрального нефу. Собор Святого Петра, з боковими прибудовами, великими та маленькими капелами, такий грандіозний, що переходячи протягом кількох годин з капели в капелу, я нарешті зрозумів значення українського слова «закапелок». Внутрішнє оздоблення храму не піддається опису, все це треба побачити...

Ватикан має свою пошту, і багато паломників й туристів відправляють родичам та друзям поштівки з маркою і штемпелем Святого Престолу. Ватикан має газету і власне радіо, яке проповідує слово Боже на 40 мовах народів світу. Ватикан – найменша у світі держава, і це спричиняє справжні курйози: так, посольство Італії у Ватикані знаходиться у Римі, тобто в самій Італії. Кажуть, що у Ватикані найбільша кількість крадіжок на душу населення у світі. Справа в тому, що розміллі від величчю католицьких святих паломники – найлегша здобич для кишенькових злодіїв.

Існує легенда, що папські покої Ватикану і досі зв'язані з фортецею Святого Ангела чи то укріплений коридор, чи то таємний підземний хід довжиною 800 м – *Passetto*. Завдяки цьому коридору під час нападу на Рим військ короля Франції Карла VIII у 1494 році врятувався папа Олександр VI, а у 1527 році ним скористався папа Климент VII після захоплення міста військами імператора Карла V Габсбурга.

Щоб потрапити до музеїв Ватикану, треба вистояти довжелезну чергу. З мого досвіду: якщо прийти у полудень, то черги фактично вже немає, і до вечора ще достатньо часу, щоб нашвидкуруч побачити майже все.

Всередині музеїв Ватикану є «Двір Шишки» (*Cortile della Pigna*), в якому дійсно стоїть чотириметрова бронзова шишка, датована II сторіччям. Її знайшли ще у середньовіччя в Термах Агріппи і поставили у дворі 1608 року. А у 1990-му в центрі двору встановили чудернацьку бронзову «Сферу в сфері» роботи скульптора XX століття Арнальдо Помодоро. Можна здогадатися, що під зовнішньою сферою автор мав на увазі Всесвіт, а під внутрішньою – нашу рідну планету. «Сфера» відполірована так, що у ній можна побачити своє віддзеркалення. Мабуть автор хотів показати, що ми – також частка Землі і Всесвіту.

В музеї скульптури знаходяться добре відомі нам Аполлон Бельведерський, якого знайшли в кінці XV століття на колишній виллі Нерона, композиція «Лаокоон та його сини», віднайдена 1506 року під час робіт на виноградниках, та сотні інших. Цікаво, що відсутню руку Лаокоона відновив особисто Мікеланджело.

Стіни та склепіння галерей розписані чудовими фресками, в тому числі і пензлем великого Рафаеля. Вражає галерея географічних карт – величезний коридор довжиною 120 м і шириною 6 м. Є тут і колекція велетенських старовинних гобеленів на релігійні, історичні та світські сюжети. Музей живопису

Острів Тіберіна

Площа перед базилікою Святого Петра

Фортеця Святого Ангела

«П'єта» Мікеланджело. Базиліка Святого Петра

(Пінакотека) має величезну колекцію картин старих майстрів, з яких запам'яталися Рафаель Санті, Тиціан Вечелліо, Паоло Веронезе, Мікеланджело да Караваджо. В наступних залах можна побачити твори художників XIX–XX століть, зокрема Амедео Модільяні, Василя Кандинського та Сальвадора Далі.

Увесь шлях нескінченними коридорами та галереями музеїв відвідувачів супроводжує дороговказ – «Cappella Sistina», однак Сикстинська капела знаходиться в самому кінці експозиції музеїв Ватикану. В капелі заборонено розмовляти і фотографувати, тут панує тиша і напівтемрява. Фрески Мікеланджело на склепінні каплиці, створені тяжкою працею протягом 1508–1512 років, просто приголомшують. Фрагментарні зображення цих фресок відомі всьому світу (наприклад, «Створення Адама»), але загальна композиція величезна за змістом та розміром розписів (600 квадратних метрів), що зображують понад 300 фігур, задуманих та натхненно виконаних Великим Майстром, не піддається осмисленню.

А стіни капели розписали найзнаменитіші на той час живописці: П'єтро Перуджино, Сандро Ботічеллі, Доменіко Гірландайо, Лука Синьореллі, Бернардіно Пінтуріккьо, Козимо Росселлі, Антоніо Туччі.

Поряд з капелою знаходиться конклав (буквально «замкнений на ключ») – приміщення, де з 1871 р. збираються 120 кардиналів (теж конклав), щоб обрати римського папу. За традицією, новий очільник католицької церкви повинен набрати не менше 2/3 + 1 голос. Двері конклаву зачиняють швейцарські гвардійці і відчиняють лише після обрання верховного понтифіка, про що сповіщає білий дим з пічної труби над Сикстинською капелою, який утворюється від спалювання виборчих бюлетенів зі спеціальним барвником. Старший з кардиналів виходить і виголошує ритуальну фразу: *Nabemus raram*, тобто «Маємо папу». Лише після цього обраний понтифік звертається до народу і світу з балкона базиліки Святого Петра. Якщо думки кардиналів не збігаються, і папу не обирають, з труби йде чорний дим, і нарада конклаву кардиналів триває.

Нещодавно була зроблена спроба модернізувати грубку Сикстинської капели, але в результаті експериментів дим пішов не у трубу, а піднявся до стелі, закіптюживши ційно відреставровані безцінні фрески Мікеланджело.

Мідні сходи на виході з музеїв Ватикану дуже по-філософськи закручені у дві вкладені одна в одну спіралі: однією відвідувачі

піднімаються, а іншою спускаються. Побудовані вони у 1932 році за проектом Джузеппе Момо, але чомусь звуться «Сходами Мікеланджело». Конструкція сходів якимсь дивом схожа на будову ДНК, символізуючи життя. Слід відмітити, що сходи дуже фотогенічні, і, мабуть, жоден відвідувач з камерою не зміг утриматись, щоб не сфотографувати їх.

Після відвідання Риму та Ватикану пригодницький роман Дена Брауна «Ангели і Демони» справляє зовсім інше враження і час від часу сприймається як захоплююча екскурсія Римом в часі і просторі. Основні пригоди героїв відбуваються у Ватикані, у церкві Санта-Марія дель Попполо, на площі перед базилікою Святого Петра, поблизу фонтана «Чотири ріки» на площі Навона, в церкві Санта-Марія делла Вітторія на площі Барберіні, у фортеці Святого Ангела, біля острова Тиберіна... Мені вдалося побувати практично в усіх цих місцях, звичайно, крім таємного ходу Пассетто.

Річка Тибр (в оригіналі Тevere), що протікає через Рим, місцями застійна, місцями швидка, а біля єдиного на річці острова Тиберіна (*Isola Tiberina*) просто бурхлива. З боку старого Риму до острова веде древній міст Фабріціо (*Ponte Fabricio*, 62 р. до н.е.), який римляни звуть мостом Чотирьох Голів через чотириголовий монумент на балюстраді мосту. За переказами, уродженець Чорногорії, екстремально активний папа Сикст V, який за п'ять років свого понтифікату встиг відновити п'ять мостів (в тому числі і цей), наказав стратити чотирьох архітекторів-реставраторів, які під час сумісної роботи смертельно посварилися аж до повної відради, і в пам'ять про це поставив монумент, яким прирік їх на помертне нерозривне сусідство.

Обрис острова Тиберіна схожий на корабель. За легендою, на острові жив сам Ескулап, присвячений йому храм звали тут ще у III столітті до н.е. Традиція лікування на острові підтримується і до сьогодні. Тут знаходиться шпиталь Фатенефрателлі (*Fatebenefratelli*). «Творить добро, браття!» – з таким закликком ченці збирали подаяння на утримання хворих.

На правий берег Тибру з острова веде не менш старий міст Цестіо (*Ponte Cestio*). А взагалі у Римі нараховується 21 міст через Тибр.

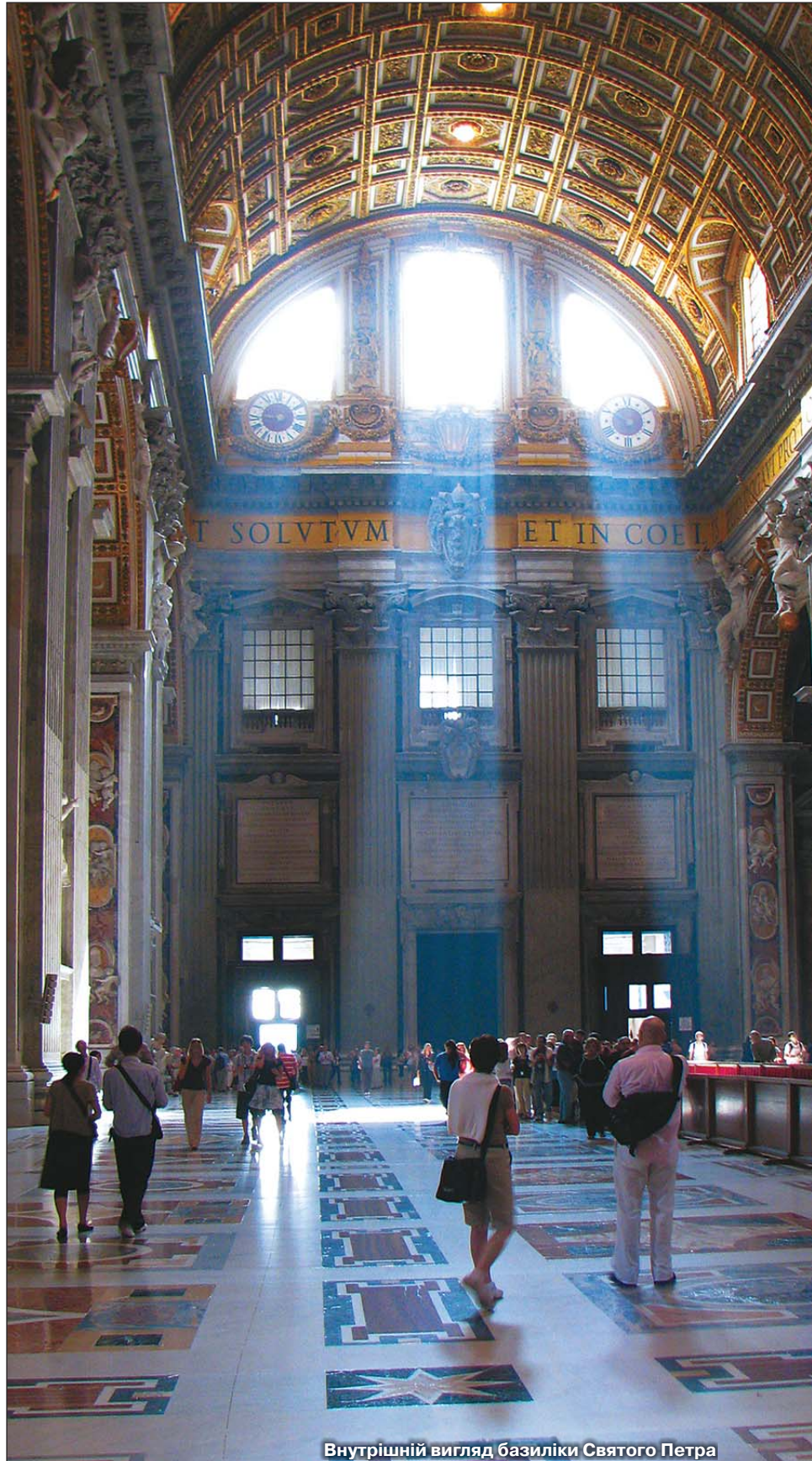
Кількість римських церков не піддається підрахунку. Найбільша з тих, що мені вдалося побачити (природно, за винятком базиліки Святого Петра) – базиліка Санта Марія Маджоре (*Santa Maria Maggiore*), яка знаходиться поблизу вокзалу Терміні і виходить тильною час-

тиною на площу Есквіліно (*Piazza dell'Esquilino*). Папа Сикст V, який поставив тут черговий єгипетський обеліск, чомусь вважав, що саме ця площа повинна бути центром Риму.

Базиліка має найвищу в Римі дзвіницю (75 м), побудовану у XIV ст., сама ж церква набагато старіша. Відома навіть точна дата закладки її фундаменту – 5 серпня 352 р. Напередодні у Римі якимсь чудом випав сніг, і одночасно двом римлянам – папі Ліберію та патрицію Іоанну уві сні з'явилася Мадонна і повеліла побудувати храм на тому місці, де до ранку залишиться сніг. Ліберій намалював план майбутньої базиліки просто на снігу, і тут же почалося будівництво. Звичайно, мало що з того храму дійшло до наших часів. В базиліці знаходиться капела, побудована папою Сикстом V для власного погребіння, яка також носить назву Сикстинської, але на відміну від ватиканської не має таких видатних творів мистецтва. Основна святиня базиліки Санта Марія Маджоре – залишки віфлеємських ясел, що зберігаються у чудовій скриньці.

На жаль, мені не вдалося відвідати велетенську базиліку Сан Паоло Фуорі ле Мура (*Basilica di San Paolo fuori le Mura*), тобто церкву за міською стіною, закладену іще імператором Костянтином на місці поховання Святого Павла. Його гробниця та ланцюги, в які він був закований, знаходяться під головним вівтарем базиліки. Цікаво, що по периметру верхньої частини головного нефа церкви розміщені портрети усіх 265 пап, причому портрет діючого яскраво підсвічений. Для наступних понтифіків уже майже не залишилось місця, тому існує повір'я, що коли останній папа помре, настане кінець світу.

На площі Остієнсе (*Piazzale Ostiense*), біля станції метро «Піраміда», – місце збору українських заробітчан. Тут знаходиться незвична для Риму споруда – піраміда висотою 35 м, побудована протягом 330 днів у 12 році до н.е. як усипальниця римського претора Гая Цестія. Як стверджував Цицерон, претор був уражений манією величі, тому хотів зрівнятися з єгипетськими фараонами. Поряд з пірамідою стоять ворота Святого Павла (*Porta San Paolo*) у вигляді невеликої, але грізної фортеці з двома круглими баштами, яку іноді зовуть *Castelletto*. Це одні з декількох південних воріт, що були побудовані у III ст. в стіні Аурелія і звалися тоді *Porta Ostiensis*, тому що через них проходила дорога до головного римського порту Остія. Свою пізнішу назву ворота отримали завдяки базиліці Сан Паоло Фуорі ле Мура, дорога до якої проходила саме через ці ворота.

Внутрішній вигляд базиліки Святого Петра

Ватикан «зсередини»

Черга в музеї Ватикану

Музей Ватикану, галерея мап

Італійці, а надто римляни люблять свою історію, тому на вулицях Риму можна бачити силу-силенну пам'яників, скульптур та меморіальних дощок. На одній з них, що знаходиться на вулиці Сістіна, я побачив нашого славетного земляка – М.В.Гоголя. Тут, в будинку №126 на колишній Віа Феліче (Щаслива вулиця) він жив протягом 1838–1842 років і написав перший том «Мертвих душ». 2002 року в парку Боргезе відкрили пам'ятник письменнику.

В іншому місці я побачив кінний пам'ятник знайомому з дитинства «великому воїну Албанії Скандербегу» – блискучому полководцю Георгію Кастріоту Скандербегу, який у XV сторіччі протягом двох десятиліть фактично рятував Італію від турків. Скандербег виграв десятки битв та особистих поєдинків і жодного разу не був навіть поранений, лише якось вбитий під ним кінь трохи пошкодив йому ногу. Турки так боялися його, що звали Іскандер-бей, тобто Олександр, порівнюючи з найбільшим завойовником усіх часів і народів. Загинув Скандербег не в бою, а від малярії. Розоривши його могилу, турки розібрали кістки на сувеніри, вірячи в їх надприродну захисну силу.

Звичайно, є в Римі кінний пам'ятник Джузеппе Гарібальді з написом *O Roma e morte* (Або Рим, або смерть), який знаходиться на правому березі Тибру, в районі Трастевере, тобто «за Тибром». Неподаляк стоїть також кінний пам'ятник його дружині Аніті.

На римських вулицях дуже багато (кажуть, що більше трьох тисяч) кранів, колонок, які звуться «фонтана», та й безліч власне фонтанів. З них можна пити звичайну водопровідну воду, яка на диво смачна і холодна, бо тече акведуками, що збереглися з славних часів Древнього Риму. Як сказав В. Маяковський: «...как в наши дни вошел водопровод, сработанный еще рабами Рима».

Під кінець «римських канікул» вдалося побувати за містом, на віллі Адріана. Імператор Адріан крім юнака Антиноя, якого він проголосив богом, коли той втопився в Нілі (сам чи з чиєюсь допомогою?), і статуй якого збереглося до наших часів більше, ніж скульптурних зображень самого Адріана, дуже захоплювався будівництвом власного мавзолею, вілл, а іноді і цілих міст.

Результатами подорожі стала купа вражень, декілька гігабайтів фото і тверде розуміння того, що для пізнання Риму, його багатотисячолітньої історії та незліченної кількості безсмертних витворів мистецтва потрібен не один десяток років.

Arrivederci, Roma! Arrivederci, Italia!!!

УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ МАТЕРІАЛІВ У ЖУРНАЛІ

1. У журналі «Геолог України» публікують матеріали, що висвітлюють історію геологічних досліджень, проблеми розвитку геологічної галузі, кадрові та професійні питання; оригінальні наукові, науково-популярні статті, тематичні огляди, спогади, критичні та дискусійні матеріали; художні твори тощо.

2. У відповідності до вимог ВАК України, наукові статті, що подаються до друку, повинні мати такі необхідні елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями, аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження та перспективи подальших досліджень у даному напрямі.

3. Статті публікуються українською, російською або англійською мовами.

4. Матеріали, обсягом не більше 12 сторінок (разом зі списком літератури, рисунками, таблицями, резюме) формату А4 подаються у друкованому й електронному вигляді. Електронний варіант тексту приймається на диску чи по E-mail причіпним файлом, який бажано іменувати за прізвищем першого автора. Текст набирається в редакторі Microsoft Word for Windows версії 6.0 і вище (у разі виникнення сумнівів матеріали можуть бути представлені у форматі RTF). Шрифт Times New Roman Сур, кегль 10, інтервал між рядками 1,5. Таблиці, рисунки та фото не повинні перевищувати розміру 165x225 мм, мають бути чіткими та контрастними.

5. На початку статті слід обов'язково зазначити індекс УДК, назву статті, ініціали та прізвище автора, назву й адресу установи, де працює (якщо працює) автор.

6. Рукопис має бути датований і підписаний автором.

7. До рукопису додаються:

- фото автора (авторів) та короткі відомості про них, контактні телефони;
- резюме та ключові слова трьома мовами;
- дві рецензії (внутрішня та зовнішня)

визнаних спеціалістів відповідного напрямку з рекомендаціями статті до опублікування, акт експертної комісії (у разі потреби).

8. Автори відповідають за точність викладених фактів, цитат, бібліографічних довідок, написання географічних назв та власних імен.

9. Редакція залишає за собою право редагувати і скорочувати тексти.

УВАГА!

Журнал «Геолог України» виходить щоквартально накладом 3000 пр. Передплатити журнал «Геолог України» можна в будь-якому відділенні зв'язку.

Індекс видання – 09538.

Передплата на журнал «Геолог України» через редакцію триває протягом усього року.

Тел. +38 44 390-2175